

УДК 378.147:004.032.6:373.3.011-051:78

МЕТОДИ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Гаврілова Л. Г.

Стаття присвячена актуальній проблемі впровадження мультимедійних засобів навчання в мистецьку освіту, зокрема у професійну підготовку майбутніх учителів музики. Авторка пропонує власний досвід роботи з мультимедійними підручниками з історії музичного мистецтва, аналізує можливості використання існуючих методів музичного навчання на лекціях, практичних заняттях та у самостійній роботі студентів. Розглядаються наочно-демонстраційні, проблемно-пошукові методи, а також метод створення історико-культурного контексту й методи синхронічного та діахронічного аналізу творів.

***Ключові слова:** професійна компетентність, мультимедійні навчальні засоби, методи навчання, майбутні вчителі музики.*

Статья посвящена актуальной проблеме использования мультимедийных средств обучения в художественном образовании, в том числе в профессиональной подготовке будущих учителей музыки. Автор предлагает свой опыт работы с мультимедийными учебниками по истории музыкального искусства, анализирует возможности использования существующих методов музыкального обучения на лекциях, практических занятиях и в самостоятельной работе студентов. Рассматриваются наглядно-демонстрационные, проблемно-поисковые методы, а также метод создания историко-культурного контекста, методы синхронического и диахронического анализа музыкальных произведений.

***Ключевые слова:** профессиональная компетентность, мультимедийные учебные средства, методы обучения, будущие учителя музыки.*

The article is devoted to the problem of implementation of multimedia learning in arts education, particularly in the professional training of future music teachers. The author proposes her own experience with multimedia textbooks on the history of music, examines the use of existing methods of music education in lectures, workshops and in-class work with students. Methods of visual display, problem-based learning, exploratory methods, a method of creating historical and cultural context, methods of synchronic and diachronic analysis of compositions are considered.

***Key words:** professional competence, multimedia educational tools, teaching methods, future teachers of music.*

Актуальність проблеми. Одним із сучасних напрямів професійного розвитку майбутніх учителів музики, зокрема формування їхньої професійної компетентності, є оновлення навчальних засобів електронними підручниками, посібниками, іншими освітніми ресурсами. Науковцями доведено позитивний вплив навчальних мультимедійних засобів на опанування майбутніми вчителями музики фахових дисциплін, у тому числі історико-теоретичних та методичних. Упродовж кількох років на музичному відділенні факультету ПВПК Донбаського державного педагогічного університету у підготовці музикантів-педагогів використовуються мультимедійні засоби з історії музики:

1. Гаврилова Л. Г. История музыкального искусства. Русская музыка: от древнейших времен до начала XX века. Мультимедийный учебник для студентов педагогических вузов [Электронный ресурс] / Л. Г. Гаврилова, В. П. Сергиенко. – Славянск : "ПК Мастер", 2011. – Электрон. текст. дан. (2 GB). – 2 DVD-ROM. – Систем. требования: CPU 2000Mhz; 1024MbRAM; 3 GbHDD: MSWindowsXP, Vista (32/64), Windows 7 (32/64-bit). Підручник схвалено до виготовлення з грифом "Рекомендовано МОНМС України". Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України за № 1/11-5116 від 13.04.2012 р.

2. Гаврілова Л. Г. Українська духовна музика : навч. посіб. з курсу "Історія української музики" для студентів спеціальності 7.01010201 "Початкова освіта",

спеціалізація – Музика / Л. Гаврілова, В. Сипченко, І. Удовенко. – Слов'янськ, 2013. – 196 с. // Електрон. текст. дан. (1,2 GB). – 1 DVD-ROM. – Систем. вимоги: CPU 2000Mhz; 1024MbRAM; 1,5 GbHDD: MSWindowsXP, Vista (32/64), Windows 7 (32/64-bit) // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrspiritmuz.net.ua/index.html>. Посібник схвалено до виготовлення з грифом "Рекомендовано МОН України". Наказ Міністерства освіти і науки України за № 1/11-14140 від 18.09.2013 р.

Використання мультимедійних навчальних засобів у підготовці майбутніх учителів музики активно впливає на формування їхньої професійної компетентності, зокрема на її професійно спрямований та інформаційно-комунікаційний складники. Новий тип навчальних засобів вимагає використання відповідних методичних підходів, оновлення традиційних методик музичного навчання з урахуванням вимог сучасного інформаційного суспільства.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Слід нагадати, що методом у дидактиці називають спосіб взаємопов'язаної діяльності педагога й учнів, який веде до досягнення певної дидактичної мети. Методи навчання музики входять до методів мистецького навчання, які Г. Падалка визначає як "... упорядковані способи взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів, спрямовані на розв'язання художньо-навчальних і художньо-виховних завдань" [4, с. 177]. Авторка "Педагогіки мистецтва" класифікує методи навчання мистецтва за різними ознаками: за джерелами передачі та характером сприйняття художньої інформації; за характером мистецької діяльності; за характером художніх завдань за етапами навчання; залежно від завдань розвитку особистісних художніх властивостей учнів [4, с. 177–185].

Також слід згадати спеціальні методи мистецького навчання, які виокремлює О. Щолокова у методиці викладання художньої культури в школі: методи художньо-педагогічної драматургії, драматизації, "зруйнування" та метод емоційного "заряду" [6].

Як доводять науковці (Е. Абдуллін, Ю. Алієв, О. Олексюк, Л. Школяр та ін. [1; 2; 3; 5]), у музичній педагогіці за умов урахування специфіки музичного мистецтва успішно реалізуються загальнопедагогічні методи. Приміром відомий російський педагог-музикант Л. Школяр диференціює методи музичного навчання, виходячи із загальнодидактичної класифікації методів за джерелом знань [5]. При цьому серед наочних методів вона особливо виділяє наочно-слуховий, зумовлений звуковою природою музичного мистецтва. До практичних методів музичного навчання відповідно до видів музичної діяльності відносять рухи, пластичне інтонування, вільне диригування, гру в оркестрі, інсценування п'єс, мовні, пластичні й інструментальні імпровізації, малювання тощо.

Такої ж думки дотримується й Е. Абдуллін, який вказує, що у музичній педагогіці поняття методу розглядають у широкому сенсі (як сукупність педагогічних способів, спрямованих на вирішення завдань і засвоєння змісту музичної освіти) та більш вузькому (як засіб, прийом, спрямований на розвиток досвіду емоційно-ціннісного відношення до музики, культури почуттів, на засвоєння музичних знань, умінь і навичок, досвіду музичної навчально-творчої діяльності, на формування музичних інтересів, потреб, смаку, загальних і музичних здібностей, пам'яті, мислення, уяви тощо [1, с. 122].

О. Олексюк зазначає, що відомими музикантами й педагогами-практиками сформульовані та уживані у практичній діяльності численні методи музичного навчання, які визначаються специфікою мистецтва музики й виконують конкретні завдання розвитку музичних здібностей, музично-аналітичних навичок, музичного мислення. Серед них: метод спостереження за музикою, виокремлений Б. Асаф'євим і розвинений Б. Яворським, Н. Гродзенською, Д. Кабалевським для сприймання музичних творів; методи контрастних зіставлень творів та уподібнення характеру звучання музики, розроблені О. Радиною для музичного розвитку дошкільників; метод співпереживання (Н. Ветлугіна); методи розвитку музичного сприйняття (Н. Гродзенська, Д. Кабалевський, Л. Дмитрієва, О. Ростовський та ін.); метод інтонаційно-стильового осягнення музики й моделювання художньо-творчого процесу (О. Критська, Л. Школяр) [3].

Оскільки ми аналізуємо питання, пов'язані з упровадженням у музичну освіту елементів електронного навчання (дистанційного, навчання e-learning), назвемо також основні його методи, що наразі виокремлені в педагогіці й вказують на тип комунікації викладачів і учнів: методи навчання за допомогою взаємодії учня з

освітніми ресурсами при мінімальній участі викладача та інших учнів (самонавчання); методи індивідуалізованого навчання, які характеризуються взаємодією одного студента з одним викладачем (навчання one-on-one); викладання "один – багатьом" (one-to-many) – традиційні методи, модифіковані засобами ІКТ; методи активної взаємодії всіх учасників навчального процесу (навчання many-to-many), основу яких складають синхронні (on-line) й асинхронні (off-line) аудіо-, відео- й комп'ютерні конференції.

Теоретики і практики дистанційної освіти (І. Роберт, Е. Полат, А. Хуторської та ін.) вказують, що методи електронного навчання реалізуються в умовах переважно самостійної роботи студентів та в діалектичній єдності методів викладання й методів учіння.

Отже, розглянемо методи та прийоми використання мультимедійного підручника з історії музичного мистецтва "Російська музика: від найдавніших часів до початку ХХ століття" та електронного навчального посібника "Українська духовна музика", які включаються у процес формування професійної компетентності майбутніх учителів музики, що становить **мету** даної статті.

Виклад основного матеріалу. Залучення мультимедійного підручника з історії музичного мистецтва "Російська музика: від найдавніших часів до початку ХХ століття" та електронного навчального посібника "Українська духовна музика" до процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики вимагає поєднання методів загальної дидактики, загальної мистецької освіти, специфічних методів музичної педагогіки, а також урахування сучасних технологій електронного (дистанційного) навчання. Отже, ми відібрали низку методів, використаних на аудиторних заняттях з відповідної дисципліни (лекційних і практичних), а також у самостійній роботі студентів. Найвагомішими виявилися наочно-демонстраційні та проблемно-пошукові методи, які належать до загальнодидактичних методів навчання на основі самостійної пізнавальної діяльності І. Лернера і М. Скяткіна, й були адаптовані до умов навчання з використанням мультимедійних навчальних засобів.

Наочно-демонстраційні методи, які вважаються одними з найефективніших методів мистецького навчання, – це демонстрація художніх творів та художнє ілюстрування словесних пояснень (за Г. Падалкою [4]).

Мультимедійний підручник "Російська музика: від найдавніших часів до початку ХХ століття" надає можливість прилучити студентів до естетично доведеного виконання музичних творів російських композиторів у процесі слухання музики та перегляду слайд-шоу, до яких включені такі фрагменти:

– арія Людмили із опери М. Глінки "Руслан і Людмила" у виконанні Г. Нетребко (відео-фрагмент постановки опери в Маріїнському театрі, диригент В. Гергієв, 1995 р., слайд-шоу "М. Глінка");

– фрагмент балету "Шехерезада" на музику М. Римського-Корсакова (Маріїнський театр, 1999 р.) з У. Лопаткіною та Ф. Рузіматовим у головних ролях; фрагменти фортепіанного циклу М. Мусоргського "Картинки з виставки" у виконанні С. Рихтера (слайд-шоу "Могутня кучка");

– відео-фрагмент балету "Лускунчик" у постановці М. Шемякіна (Маріїнський театр, 2007 р., диригент В. Гергієв); арія Онегіна у виконанні Д. Хворостовського, аудіо-фрагмент сцени письма Тетяни із опери "Євген Онегін" у виконанні Г. Нетребко; (слайд-шоу "П. Чайковський");

– відео-фрагмент реконструкції балету І. Стравінського "Весна священна" з декораціями й костюмами за ескізами М. Реріха та хореографією В. Ніжинського на сцені Маріїнського театру (2013 р.); (слайд-шоу "Російські композитори "срібного століття").

Серед мультимедійних матеріалів електронного навчального посібника "Українська духовна музика" – виконання зразків вітчизняної релігійно-духовної класики та сучасної музики високопрофесійними українськими хоровими колективами. Серед найвідоміших – камерний хор "Київ" (художній керівник – М. Гобдич), Київський камерний хор "Хрещатик" (художній керівник – П. Струць, диригент Л. Бухонська), жіночий хор "Павана" (диригент Л. Байда), чоловічий хоровий ансамбль "Боян" (диригент Б. Антків), камерний хор "Легенда" (диригент І. Циклінський), церковний хор "Видубичі" (диригент В. Шовкун), Київський камерний хор ім. Б. Лятошинського (диригент В. Іконник) та інші.

Художнє ілюстрування словесних пояснень – ще один наочно-демонстраційний метод мистецького навчання, сутність якого, як зазначає Г. Падалка, полягає у демонстрації художніх творів з метою пояснення, підтвердження, своєрідної аргументації завдяки конкретним мистецьким прикладам певної теоретичної позиції, словесно вираженої думки [4]. Цей метод є адаптованим до мистецького навчання пояснювально-ілюстративним дидактичним методом.

Реалізація цього методу відбувається на лекційних заняттях з історії музичного мистецтва, коли викладач для ілюстрації певних теоретичних положень вдається до демонстрації мультимедійних слайд-шоу із підручника, розроблених до кожної теми навчальної дисципліни. Наприклад, розкриваючи риси творчого портрету того чи іншого композитора, викладач користується слайдами із портретними зображеннями митців, фотоматеріалами, численними ілюстраціями з музично-театральних вистав та ін. Розповідь про естетико-стильові напрямки у музичному мистецтві також ілюстровані візуальними матеріалами різних видів образотворчого мистецтва, фотографіями тощо. До художнього ілюстрування належать і музичні фрагменти, які включені до слайд-шоу для пояснення теоретичних положень. Зазначимо, що якість усіх ілюстрацій і музичних номерів, включених до слайдів, висока, оскільки процес художнього ілюстрування передбачає досконалий показ. Ми цілком погоджуємося з Г. Падалкою, яка вказує, що "високохудожні репродукції, професійне виконання музичного твору тощо – неодмінні супутники ілюстрування. Знизити вимоги до художньої якості зразка, що використовується при ілюструванні, означає йти всупереч самій сутності методу" [4, с. 184].

Проблемно-пошуковий метод використання мультимедійних навчальних засобів з історії музичного мистецтва, який належить до методів навчання, що забезпечують засвоєння знань на продуктивному та творчому рівнях, реалізується на аудиторних заняттях і в самостійній роботі майбутніх учителів музики у таких формах:

1. Постановка проблемних запитань на лекціях, відповіді на які потребують залучення матеріалів мультимедійного підручника:

– лекція на тему "Музичне мистецтво Росії першої половини XIX сторіччя. М. Глінка – перший класик російської музики" переривається запитанням: "Чому Глінку називають музичним дилетантом?", відповідь на яке слід знайти у мультимедійному підручнику, переглянувши творчий шлях композитора;

– на лекції "Музичне мистецтво Росії кінця XIX – початку XX ст." розповідь про російський період творчості І. Стравінського супроводжує перегляд фрагменту балетної вистави "Весни священної" (хореографія В. Ніжинського, костюми і декорації за ескізами М. Реріха); пропонується обміркувати такі запитання: "Як ви вважаєте, чому перше виконання балету І. Стравінського стало шоком для парижан?", "Які, на вашу думку, принципово нові засоби музичної та хореографічної виразності, знайдені авторами балету, стали з часом класикою XX сторіччя?".

2. Формулювання проблемних завдань з демонстрацією різних варіантів їх виконання – ще одна форма проблемно-пошукового методу використання мультимедійних навчальних засобів з історії музичного мистецтва. Наприклад, з курсу історії музичного мистецтва ("Російська музика") вводяться такі проблемні завдання:

– у вивченні теми "Світ музики П. Чайковського" пропонуються завдання для самостійного опрацювання з обговоренням результатів їх виконання на практичних заняттях з даної теми. Серед завдань: проаналізувати, як розкривається зміст опери П. Чайковського "Пікова дама" в однойменній балетній інтерпретації на музику 6-ї симфонії композитора (пропонується відеOVERсія балету в постановці Ролана Петі (Roland Petit) 2005 р.); студенти мають поміркувати й відповісти на запитання "Чому для втілення змісту опери П. Чайковського й повісті О. Пушкіна обрана музика саме цієї симфонії?", "Як теми симфонії характеризують головних героїв опери?";

– проблемно-пошукове завдання до теми "М. П. Мусоргський – невизнаний геній російської музичної класики XIX ст.": прослухати вокальний цикл М. Мусоргського "Дитяча" ("Детская"), проаналізувати зміст і засоби музичної виразності пісень, підібрати до кожної візуальний ряд.

Приклади проблемних завдань з історії української музики, виконання яких потребує використання матеріалів електронного навчального посібника "Українська духовна музика":

1) використовуючи матеріали нарисів з історії української духовної музики, глосарію, розділу "Жанри духовної музики", а також деякі ресурси мережі Інтернет (стаття "Український компонент у російській музичній культурі другої половини XVII – XVIII століття" та ін.), проаналізувати проблему впливу української культури на прогрес російської музики у XVII–XVIII ст.

2) за матеріалами посібника відібрати 2–3 херувимські пісні (прослухати, проаналізувати нотний текст) і підготувати доповідь про цей жанр, його підвиди ("обіходну" й "авторську" херувимську пісню), навести музичні приклади – ілюстрації.

Отже, проблемно-пошуковий метод на заняттях з історії музичного мистецтва передбачає активне пізнання музики, пошук ключових музичних знань, самостійне залучення студентів до музичної діяльності, зокрема до сприйняття та аналізу музичних творів. Викладач висуває проблемні завдання, які вимагають інтенсивної пошукової діяльності студентів. Відбувається активізація пізнавальної діяльності студентів, розвиток творчих здібностей, формуються дослідницькі навички, а також компоненти інформаційної компетентності майбутніх учителів музики.

Впроваджуючи мультимедійні навчальні засоби, ми використовували також *метод створення історико-культурного контексту*, який передбачає так зване контекстне вивчення музики, своєрідний "вихід" за межі музичного мистецтва: засоби мультимедіа, подані у підручнику та посібнику (слайд-шоу, візуальні, аудіо- та відеоматеріали), дозволяють поглибити усвідомлення того чи іншого музичного явища за рахунок візуального ознайомлення з історичними та культурними цінностями того часу, призводять до інтеріоризації знань, переведенню змісту художніх явищ в особистісно значущі, виявляють багатоваріантність смислових інтерпретацій культурного контексту.

У процесі аналізування музичних творів на практичних заняттях з історії української (російської) музики залучалися *методи синхронічного та діахронічного аналізу творів*. Синхронічний аналіз передбачає занурення у художні стилі епохи для усвідомлення стилю конкретного музичного твору, діахронічний аналіз музичного твору виводить за межі конкретних художніх стилів, він вимагає залучення "міжхудожніх асоціацій" і досвіду спілкування з іншими мистецтвами, що стає можливим завдяки технології мультимедіа. Наприклад, в курсі історії російської музики використання методу синхронічного аналізу доцільно у вивченні складних програмних творів О. Скребіна (тема 7 "Художньо-естетичні та стильові риси російського символізму", лекція № 14 "О. М. Скребін і російський символізм"), коли студентам слід надати відомості про типові риси символізму, зокрема ідею синтезу мистецтв і розширення меж музичності і поезії, живописі, театрі тощо.

У курсі історії української музики методи синхронічного та діахронічного аналізу творів також доречні, перш за все це стосується шедеврів українського бароко та вітчизняної духовної музики кінця XVIII століття (тема "Українська музична культура XVII–XVIII сторіччя"): усвідомлення стильової специфіки жанру партесного концерту неможливо без занурення у загально-естетичні риси європейського бароко, у своєрідність українського барокового стилю та його вияви в архітектурі, образотворчому мистецтві, музиці; піднесення української професійної музики до вищого європейського рівня наприкінці XVIII ст. слід розглядати у контексті музичного класицизму та розвитку інших видів мистецтва. Підґрунтя повноцінного аналізу музичних творів – у різноманітному мультимедійному контенті названих навчальних засобів.

Висновки. Ми окреслили найвагомші методи використання мультимедійних навчальних засобів (мультимедійного підручника "Російська музика: від найдавніших часів до початку XX століття" та електронного навчального посібника "Українська духовна музика") у формуванні майже усіх складових професійної компетентності майбутніх учителів музики. Передусім, студенти набувають музичних знань, які сприяють формуванню цілісного уявлення про природу музичного мистецтва як соціального явища, його функцію і роль у суспільному житті, естетичні норми і критерії музичної культури. Вони усвідомлюють закономірності розвитку мистецтва музики; особливості його "інтонаційної" мови, структурованості форми, жанрово-стильової ієрархії; засвоюють засоби художньо-образної виразності.

Відзначимо також удосконалення навичок сприймання музики, оцінно-аналітичної діяльності – аналізу-інтерпретації творів музичного мистецтва, уміння

висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки, судження, оцінки. Відбувається засвоєння основних музичних понять та відповідної термінології, розвивається здатність керуватися набутими музичними знаннями та вміннями в процесі самостійної діяльності та самоосвіти.

Вивчення музично-історичних курсів з використанням мультимедійних навчальних засобів впливає на виховання ціннісних орієнтацій у сфері музики, музичних інтересів, смаків і потреб, а також сприяє розвитку загальних і музичних здібностей, творчого потенціалу особистості.

Мультимедійний підручник "Російська музика: від найдавніших часів до початку XX століття" та електронний навчальний посібник "Українська духовна музика" належать до нового покоління навчальних засобів – електронних мультимедійних навчальних засобів, вони є частиною сучасного інформаційного простору. Використання електронних навчальних засобів з історії музичного мистецтва сприяє залученню майбутніх учителів музики до світу інформаційної культури, формуванню особистості нового типу – інформаційної особистості.

Література

1. Абдуллин Э. Б. Теория музыкального образования : учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Э. Б. Абдуллин, Е. В. Николаева. – М. : Академия, 2004. – 333 с.
2. Алиев Ю. Б. Дидактика и методика школьного музыкального образования / Ю. Б. Алиев. – М. : Изд-во Современного гуманитарного ун-та, 2010. – 340 с.
3. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навчальний посібник / О. М. Олексюк. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 248 с.
4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) : монографія / Галина Микитівна Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
5. Школяр Л. В. Теория и методика музыкального образования детей : науч.-метод. пособие для учителя музыки и студ. сред. и высш. учеб. заведений / Л. В. Школяр, М. С. Красильникова, Е. Д. Критская и др. – М. : Флинта : Наука, 1998. – 336 с.
6. Щолокова О. П. Методика викладання світової художньої культури : підручник для студ. пед. ун-тів / О. П. Щолокова. – 2-е вид. – К. : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 288 с.